

HAYALLER PARİS, GERÇEKLER OÇVİZ

Çankırı Merkez Çivi Köyü İlk Okulundaki çocuğun kulakları çekile çekile deforme olmuş, yüzünde daha tokat atılmadan seyirme, göz kırpmaya tikleri oluşmuştu. Sıfır numaraya vurulmuş başı, biçimsiz bir kavunu andırıyordu. Öğretmeni onu çağırdığında kurbanlık koyun çaresizliğiyle gelip yeni bir dayak faslının başlayacağı düşüncesiyle boynunu büktü. Aklıma kendi öğrenciliğim geldi. Başbakan Menderes ve arkadaşlarının ipe çekildiği günlerde Askerî marşlarla yürütülüyor, **Kıta dur** komutuna uymayı başaramayanlarımız tekme tokat dövülüyordu. Müfredatta bu tür merasim geçişi yoktu. Fakat 27 Mayıs ihtilalcileri her tür kanunu yerle bir edince okullar da bundan nasibini almıştı.

Sınıfımızdaki çocuklardan tombullukta hepimizi geride bırakan adını hatırlayamadığım arkadaşımız inatçılıkta da şampiyondu. Öğretmenler, ondan türkü söylemesini istediklerinde nuh der peygamber demez, susardı. Ardından dayak faslı başlar cetveller kırılır, kafası sıraya çarpılır, yine de inadı kırılmazdı. Tam umutların söndüğü anda o içli türküyü göz yaşları içinde tam anlamıyla hissederek döktürdü.

**Kadir mevlam senden bir dileğim var
Beni muhannete muhtaç eyleme
Eğer muhannete muhtaç edersen
Yedi deryalara gark eyle beni**

*

*

*

Okullar güç dengelerinden, yerel özelliklerden birçok uygulamalardan etkilenir.

Ücretli öğretmen olarak başladığım Yapı Usta Okulunda yalnızca erkek öğrenciler okuyordu. Bu tür eğitim kurumları bir kışla havasındadır. İstiklal Marşı için dışarı çıktığımda bayrağı taşıyan öğrenci biz öğretmenleri itekleyerek yerini aldığında kendimi Oçviz kampındaki Musevi gibi hissettim.

12 Eylül kendinden önceki darbeleri arattı. 24 Kasım diye bir şey icat ettiler. Atatürk rozetli müdür yardımcısı tarafından görevlendirilen öğrenci -ülkücü olarak tanınıyordu- öğretmenler gününde törenin yapılacağı salonun kapısına elinde sopa ile dikilmiş hocalarını yoklama yaparak içeri alıyordu.

Yine o günlerde denetime gelen Bakanlık müfettişi Türkçe öğretmenlerini müdürün odasında toplamış, Gülseren Hanım ders kitaplarından yakınıyor, **işlenecek konu yok** diyor. Müfettiş, **öğretmen tavuk gibidir** karşılığını veriyor. **Tavuk nasıl pisliklerin içinden saman kırıntılarını seçiyorsa o da öyle yapmalıdır** diye ekliyor.

Sağlıkta da işler yolunda gitmiyordu. 12 Mart sonrasında sağ sol kavgasında yaralanan öğrenciler hastahanede. Doktorlar müdahale ederken solcuları ayırıp yaraları ameliyat bıçakları ile daha da genişletiyorlar.

Ebelerin, hemşirelerin ölüsünü göstermeden gömdüğünü iddia ettikleri bebekler konusunda haberler otuz yıl sonra yansıdı Tv. programlarına. Yetişkin yaşlarda insanlar gözyaşlarıyla içinde yetiştikleri aileye hiçbir benzerlikleri olmadığını fark ettiklerini belirtiyorlar. Araştırdıklarında işin ucunun belirli bir takım hastanelere uzandığını öğrenmişler. O kuruluşlarda doğum yapan kadınlardan çok azı kendi bebeğini büyütme şansına sahip olmuş. 12 Eylül ile birlikte sağlık da askerileşmiş, ebeler, hemşireler, doktorlar gestapo karargâhındaki işkencecilere dönmüştü. Bebekler seçmece idi.

İlk defa doğum yapan kırsaldan kadınlar başlıca hedefi. Önce hamile kadın acıdan inlediğinde suçlamalar başlıyor, **çocuk yapmayı biliyorsun, herifle yattığın zaman iyiydi, şimdi ne diye zırlıyorsun** vb. hakaretlerle yıldırma hareketi yürütülür, anneyi her sonuca razı etmek için çaba gösterilirdi.

Bir ara Tv. programlarına konu olan bu durum sonra diğer sorunların arasında unutulup gitti.

KİLO

Dükkân kör yaşantımızın dünyaya açılan üç penceresinden biriydi. Diğer ikisi tek göz evimiz ve okuldu.

Bu geçim kapısı tatilimizin, oyun oynamamızın önünde engeldi. Fakat hayatı tanımamızda bize yardımcı olduğunu ve deneyimler kazandırdığını inkâr edemem. Ayrıca askerliği andıran bir eğitimden de burada geçiyorduk. Dışarıda sergilediğimiz meyveleri hırsızlardan kollama, bu pratiğin başında yer alıyordu. Oyun ihtiyacımızı dükkânda gidermeye çalışıyor, türlü eğlenceler icat ediyor, babamın uyarılarını kulak ardı ediyor, karşılığında dayak yiyorduk. Ablam genç kızlık çağına henüz adım atmadan iş yerimizin tasallutundan kurtuldu.

Fakat ben çıraklığa devam ettim. Babamın arkadaşları, dükkana takılan öğretmenler, diğer müşteriler nereden aldıkları belirsiz bir yetkiyle **ağzını açma gözünü aç** türünden uyarılarda bulunuyorlardı.

Bu ekmek kapımızda daimi bir gerginlik vardı. Sağımız solumuz belli değildi. Bazen içeriden kaldırma çürük domates ve diğer meyvelerden fırlattığımız olurdu. İkinci Dünya Harbi'nin dumanlarının hâlâ üzerinde tütüğü babam, bir nedenle bana kızdığında harekete geçti ve hafif tartılar için kullandığımız küçük terazinin yanındaki yarım kiloluk demiri el bombası savurur gibi üzerime fırlattı. Ben usta bir manevra ile kendimi kurtarıncı o sırada içeri giren müşterimiz hedef oldu.

Adam, tek bacağı üzerinde çekirge gibi zıplayıp dairler çiziyor, öteki ayağını iki eliyle tutarak **yandım Allah** gibisinden feryat ve figan ediyordu. Babam yaptığına bin pişman olduğunu, hayıflandığını belirten sesler çıkararak dizlerini dövüyordu. Bu, en sempatik müşterilerimizden Bisikletçi Ömer'di. Gaz ocağımızın pompa değişimi ve diğer onarımlar için onun dükkânına uğradık. İşyeri hemen karşıımızdaki sokağın içinde ikinci sıradaydı.

Ömer Usta sıçrayıp iki üç tur döndükten sonra isabet almış ayağını indirip inleyerek:

-Pirincin kilosu kaç, diye sordu. Aldığı cevaptan memnu-niyetsizliğini belirtmek için darbeyi o anda yemiş gibi yeniden tek ayak üstünde sıçrayarak sorusunu tekrarladı. Babamı kârdan vazgeçirinceye kadar her sorunun ardından ikişer tur atıp üç beş kez dönerek etiketlerdeki rakamları epey aşağıya çekerken bir yandan da bana göz kırpyordu. Gülsem mi ağlasam mı bilmediğim anlar yaşıyordum. Neyse ki büyük miktarda tenzi-latla adamın gönlünü edip elindeki paketlerle yolcu ederek bu badireyi atlattık.

*

*

*

Halit Paşa ile Kâzım Paşa'nın kaldırımlarının kesiştiği köşede iş bekleyen hamallar koyu yeşil kumaştan ceketlerinin üzerinde sarı sırmayı andıran urganları ile dikkat çekerd. Bunlardan Ferman pos bıyığı, hayata gülümseyen simsiyah ve iri gözleri ile onların arasında seçilirdi. Bir gün boya şişesi kapakları pırıl pırıl ve göğsü altın rengi sandık getirip hemen karşımıza yerleştirdi ve başına oğlunu dikti.

Çarşı cıvıldı. Çaprazımızdaki caddede iki sıra dizilmiş paytonlar tetikte; kasabı, tuhafiyecisi işinin başında, esnaf kazanç peşindeydi. Babamın talimatına uymayacağım tuttu ve o bu defa haddinden çok sinirlenip kavun karpuz tartısında kullandığımız büyük terazinin önündeki beş kiloluğu kapıp bana fırlattı. Yine çevik davranıp tehlikeyi savdım. Demir ağırlık yere çakılıp yuvarlandı ve boya sandığını devirdi. Bu kez, zarar büyüktü. Ağız dalaşının yumruk yumruğa kavgaya dönüşmesine komşular engel oldu. Küçük bir tazminatla iş tatlıya bağlandı.

Sırada yaşanacak diğer hadiseler vardı.

iletişim : kimgazetesi.com

AYLIK BÜLTEN YAYIMI İÇİN HAZIRLANMIŞTIR. PARAYLA SATILMAZ.

BAKÜ KOMÜNÜ

Çarlık Rusyasının sarsıntı geçirdiği günlerde Gürcistan'da Menşevikler, Ermenistan'da Taşnaklar, Şirvan'da Müsavat cereyanları ortaya çıkarken Bakü dördüncü bir ülke gibiydi. Bir petrol merkezi olarak 19. yüzyılın son çeyreğinde sıçramalı bir kentleşmenin yaşandığı bu şehirde Müsavat ve Taşnaklar arasında yaşanan yakıcı ulusal sorunların yanı sıra, bir ayağı işçi ve asker sovyetleri olan tam bir ikili iktidar durumu söz konusuydu.

Çevresi Müslüman milliyetçiliğiyle sarılı kentte Rusların ve Ermenilerin çeşitli türden sosyalist partileri tecrit olmuştu. Sosyal demokrat eğilimli **Himmete** Türkler arasında oldukça sınırlı bir yönelme vardı.

Transkafkasya, Şubattan Ekime kadar Rusya'nın bir parçası olarak kalmıştı. Ekim sonrası **Transkafkasya** Komiserliği kurularak bölge Rusya'dan koptu. Mayıs 1918'de Azerbaycan, Osmanlı ilerlemesi ile Gürcistan ise Alman nüfuzu etkisiyle bağımsızlığını ilan etti. Ermenistan yalnız kalıp aynı yolu izlemek zorunda kaldı.

Almanların ve İngilizlerin gücü sembolikti. Şubat Devrimi sonrası General **Yudenîç** komutasındaki Rus Ordusu Anadolu'daki ilerlemesini durdurmuş, Osmanlı Ordusu Erzincan yönünde ilerlemeye başlamış, **Brest Litovski** Antlaşmasıyla verilen toprakların dışında Turan yolunda harekete geçmişti.

Bakü böylelikle 1. Dünya Savaşı'nın küçük bir sahnesi hâline gelmişti. Osmanlı ilerlemesi ulusal gerilimleri artırmış, sınıf hareketi milliyetçi çatışmaların gölgesinde gerilemişti.

KOMÜN'ÜN İLANI

Bakü'de ise Bolşevik **Isdepan Şahumyan**'ın önderliğinde Rusya'daki Leninci - Sosyalist Devrimci ittifakından ve Paris Komününden esinlenerek komün ilan edilmişti.

Şahumyan 1914 grevindeki rolü ve başka partilerin taraftarı işçilerce sevilmesi nedeniyle kendi yokluğunda Bakü Sovyetine sekreter seçilmiş, Sovyetin yanı sıra ikili iktidarın öteki ayağı yürütme komitesi, dokuz ay Bakü'yü bu iki organla yönetmişti. Bolşevikler azınlıkta olsalar da nüfuz kazanarak, ince ittifaklar kurarak **komün** ilan etmeye imkân buldular.

İktidarı ele geçirdikten sonra muhaliflerine karşı herhangi bir baskıda bulunmadıkları gibi, merkezdekinden farklı olarak Çeka tamamen pasif bir konumda kaldı. Siyasal tarihte nadir rastlanan bu demokratik ve barışçıl geçiş yazarımız **Suny** ince ayrıntılarıyla resmetmektedir. Bakü Komünü, merkezdeki önderlerin yanı sıra yeni önderleri de öne çıkarıyordu. Ekim Devrimi'ni Lenin'siz anlamak mümkün olmadığı gibi Bakü Komünü'nü de Şahumyan olmadan anlamak mümkün değildir.

KOMÜN'ÜN TEMEL HATASI

Şahumyan hem Bolşevik Partisi içinde ulusal soruna ilişkin özgün görüşleriyle hem de kendi yokluğunda Bolşeviklerin azınlıkta olduğu bir sovyete başkan seçilecek kadar tanınan ve sevilen bir önder olarak öne çıkmıştı. **Devamı Sayfa 3' te**

NURİ PAŞA

FATALİ KHAN

AZERBAIJAN CUMHURİYETİ POSTA PULU

28 Mayıs'ta Tiflis'te Azerbaycan Millî Şurası, Azerbaycan Demokratik Cumhuriyeti'ni ilan etti. Dokuz kişilik İcra Heyetinin başkanı **Feth Ali Han Hoyski**, başkan yardımcıları **H. Agayev** ve **M. Seyidov**.

4 Haziran'da Osmanlı İmparatorluğu ile Azerbaycan Millî Şurası arasında **Batum Antlaşması** imzalandı.

Meclis açılıncaya kadar geçici şura ilan edildi.

12 Haziran'da Sovyet Ordusu harekete başladı. Millî Şura, Osmanlılardan yardım istendi.

16 Haziran'da hükûmet **Tiflis'ten Gence'ye** taşındı.

17 Haziran'da Feth Ali Han Hoyski başkanlığında ikinci hükûmet kuruldu.

19 Haziran'da Savaş Durumu ilan edildi.

27 Haziran'da Azerbaycan Türkçesi Azerbaycan Halk Cumhuriyeti'nin devlet dili oldu.

25 Temmuz'da Bakü'de Şaumyan Hükûmeti devrilmiş, Menşevik ve Taşnaklardan oluşan Sent-rokaspi Hükûmeti, İngilizleri İran'dan yardıma çağır-mıştı.

O tarihte Bakü'de 18 bin silahlı Ermeni, 1200 İngiliz, 1500 Rus olmak üzere 20 ile 30 bin arasında bir kuvvet bulunmaktaydı.

1 Ağustos'ta Gence'de Azerbaycan Savunma Bakanlığı kuruldu.

15 Eylül'de Kafkas İslam Odusu 8 bin Türk askeri, bölgeden 7 bin milis ile Bakü'yü ele geçirdi.

BAKÜ KOMÜNÜ

Merkezdeki 1917 Ekim Devrimi'nden Mart 1918'e dek süren beş aylık **gecikmenin** nedeni de Bolşeviklerin zayıflığıydı. Şahumyan'ın mevcut güç ilişkileri içinde önce sovyetin desteğini kazanmaya ve daha sonra da iktidarı barışçı yollardan ele geçirmeye çalışması zaman aldı. Nisan 1918'den Temmuz ayına dek Bolşevik ve Sol Sosyalist Devrimcilerin Bakü sovyetinde Şahumyan başkanlığında kurdukları 26 komiserden oluşan konsey, yalnızca Bakü'de değil, Transkafkasya'da ve Dağıstan'da da Sovyet iktidarını inşa etmeyi devrimci güçlerin önüne görev olarak koymuştu. Toprak, petrol, Hazar donanması, balık avlanma yerleri millileştirildi. Ancak devrimci hükûmet organlarını ellerine alan solcu partiler ilk hareketleriyle en büyük hatalarını yaptılar.

Yazar Suny, oldukça kırılğan bir güç ilişkileri dengesi üzerinde ayakta duran Komün'ün zayıf noktasını, **yerel halka gerekli dikkatin gösterilmemesi** sözleriyle açıklar. Bu önlemler ılımlı kesimleri, özellikle Osmanlı ilerlemesi karşısında Ermenistan'dan farklı olarak Bakü'de sovyet sistemine destek veren Taşnakları rahatsız eder. Müsavatçılar, İslam ordusu ve Dağıstanlılar tarafından çembere alınan Bakü Komünü, zor günler geçirirken, Mayıs'ta kurulan Cumhuriyetleri tanımadığı gibi Osmanlılarla yapılan Batum Anlaşması'nı da tanımaz. Osmanlı orduları ile karşı karşıya kalan Bakü, 1918 yazında bu güçlere karşı mücadele eden son kentti. Temmuz ortasında Osmanlı ordusu şehrin kapısına dayandığında İngilizlerden yardım isteme eğilimindeki Sosyalist Devrimciler ve Taşnaklar, karşılarındaki Bolşevik, sol sosyalist devrimciler ve sol Taşnaklar blokunu oylamada 236'ya karşı 259'la yenilgiye uğrattı. 97 gün süren Bakü Komünü deneyimi, iki temel sorun açısından da öncü bir deneyimdi.

KOMÜN'ÜN HASIMLARI

Daha sonraki çalışmaları için de önemli bir başlangıç olan kitabında Suny hem ulusal sorunun buradaki çok yönlü gerilimlerini hem de devrimin kitleleri fethetmesinde vazgeçilmez olan sosyalist demokrasi sorunlarını (çoğunluğu kazanmanın gerekliliği) önceki çalışmalardan farklı olarak yeniden kurgulamaktadır. Öte yandan, Mart ayında kentteki iktidar mücadelesi yerel güçlerin mücadelesine bağlı iken Temmuz'da Osmanlı, İngiliz, Alman ve Sovyet güçlerinin çatışmasına bağlanmıştı. Devrim stratejileri tartışmasında bu deneyim çok üzerinde durulmamış bir “demokrasi” örneğidir. Suny yazdığı eserde Bakü Bolşevikliğinin işçi sınıfıyla daha farklı, daha organik bir ilişki içinde olmasının bu barışçı geçişte önemli bir rol oynadığının altını çizer. Seçimle gelip seçimle giden Bakü Komünü Bolşevikler yönetiminde muhaliflere baskı uygulamamış, ancak Sovyet'te çoğunluğu yitirdiklerinde çekilince hasımları onları kurşuna dizmiştir. Osmanlı ordusunun ilerlemesi karşısında çöken Bakü Devrimi'nden kısa bir süre sonra siyasal panorama hızla değişecek, Millî Mücadele'nin Ankara hükûmeti, Moskova ile iyi ilişkiler içinde bölgede nüfuz alanını genişletecek, artık Turan yolu kapandığından Bakü ve genel olarak Azerbaycan Türkiye açısından önemini yitirecektir. Suny'nin kitabı SSCB'nin yıkılışından yirmi yıl önce yazılmış olsa da, doksanlı yıllarda iki halk –Ermeniler ve Şirvanlılar– arasındaki yüzyılın başındaki çatışmaları hatırlatan olaylara tarihsel bir zemin sunması açısından da ilgiyle okunabilir. **Devam edecek .**

Bakü Komünü 1917-1918
Rus Devriminde Milliyet ve Sınıf
Mesis Kürkçügil'in sunumuyla
Ronald Grigor Suny
Çeviren: **Kudret Emiroğlu**